

POSOY YÖRESİ YANILTMAÇLARI

 Şevket Kaan GÜNDOĞDU

Türk halk edebiyatında bir tür olan yaniltmaçlar üzerine farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Güllü Yoloğlu konuyla ilgili olarak, “İlgi ve düşünme kabiliyetini geliştiren, telaffuzu iyileştiren, kelime birikiminin fazlaşmasına yardımcı olan çocuk folkloru türlerinden birisi.” tanımını yapmaktadır.¹ Türk Dil Kurumu’nun *Türkçe Sözlük*’ün de ise yaniltmaca/yaniltmaç, “Çabuk çabuk söylenmesi sırasında karışıklığa, dil dolaşmasına ve anlam değişmesine uğrayan söz grubu...” ve “Karşıdakini yaniltıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz.” olarak açıklanmaktadır.²

Hamdi Hasan, yaniltmaçları kendi başına söylenmesi hüner sayılan tekerlemelere ve bilmecelelere benzeterek bir tanımlama yapmış, özelliklerine şöyle değinmiştir: “Birer söz cambazlığı olarak tanımlanabilen bu tür tekerlemeler, daha çok bir sınama niteliği taşır. Bu özellikleriyle yaniltmacalar, bilmeceye benzerler. Bu yaniltmaca tekerlemelerde ses yapısı bakımından söyleyişte güçlükler taşıyan ya da yaniltıldığı zaman söyleyeni küçük veya gülünç düşüren anlamlar kazanan cümleleri süratle söylemek gerekir; tuzağa düşenin beceriksizliği ya da farkına varmadan söylediği şeylerin tuhaflığı, dinleyicileri eğlendirir.”³

Doğan Kaya, yaniltmaçların Türkçenin güzel kullanımına da dolaylı olarak katkı sağladığından bahisle, bunların söz cambazlığı vasıtasıyla yapıldığını, anlamlı ya da anlamsız olan birbirine yakın kelimelerin seçildiğini, bu kelimelerinde çekimli şekillerinin kullanılarak dilin sürçmesi için uzun ise bir defada, kısa ise birkaç defa tekrarlanarak hızla söylenildiğini belirtmektedir.⁴

İsmail Hakkı Akay, *Balıkesir Halkiyatı* kitabında, uzun kış gecelerinin en zevkli eğlenceleri olarak tanımladığı yaniltmaçları, asabî insanların başarmayacağını dile getirerek sabırla birkaç kez tekrarlanmasından sonra kavranabileceğini belirtmiştir.⁵

Genelde nazım şeklinde olup bazen de nesir şeklinde ifade edilen yaniltmaçların, belli bir kalıplarının da olmadığını belirten Enver Uzun, yaniltmaçların çocukların hafıza gelişiminde üstlendiği rolü şöyle tanımlamıştır: “Yaniltmacalar sayesinde çocuklar hızlı bir şekilde cevap verme yeteneğini kazanırlarken, aynı zamanda hazırcevap ve zor ifadeleri kısa bir zaman içerisinde doğru söyleme yeteneğini kazanırlar.”⁶

Çocuk hafızasının gelişmesinde önemli rol oynayan yaniltmaçlar, **Posof** folklorunda önemli yer tutmaktadır. Hafıza gelişiminin yanı sıra, özellikle uzun kış gecelerinin bir eğlence vasıtası olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Yaniltmaç Örnekleri

1. Ambarın altından bir ox atdım; getdi anamın arnına (alnına) şıp degdi.

2. Bèn bizim pepekepepepiçe yem verdim. Sizin

¹ Güllü Yoloğlu, *Türklerin Aile Merasimleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 124.

² Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 2521.

³ Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Bilmece ve Tekerlemeler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 224.

⁴ Doğan Kaya, *Folklorumuzda Yaniltmaçlar*, Sivas Folkloru dergisi, S. 72-73, Ocak-Şubat 1979, s. 18.

⁵ İ. Hakkı Akay, *Balıkesir Halkiyatı*, I. Cilt, Türkdili Matbaası, Balıkesir, 1942, s. 65.

⁶ Enver Uzun, *İran Türk Folkloru*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2007, s. 120.

pepekepepepiç gèldi bizim pepekepepepiçin yemini yedi. Bizim pepekepepepiç de vurup sizin pepekepepepiçin qafasını qırdı. Sizin pepekepepepiç gelip, bizim pepekepepepiçin yemini yemasaydı, bizim pepekepepepiç de vurup sizin pepekepepepiçin qafasını qırmazdı.

3. Bèn, bizim qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozuna yem verdim. Sizin qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozu da gelip bizim qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozunun yemini yedi. Bizim qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozu da vurup sizin qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozunun qafasını yarıdı. Eger sizin qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozu gelip, bizim qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozunun yemini yemasaydı, bizim qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozu da vurup sizin qıpqırmızı qıl quyruqlu qıl xorozunun qafasını yarmazdı.
4. Bir bacada qıl sarılı, bir bacada *kax*⁷ sarılı, bir bacada pox sarılı. Qılı diddim, kaxi yutdum, poxi atdım.
5. Bizim bağa iki kürkli bitli kirpi tādandı. Birisi erkek kürkli bitli kirpi, birisi dişi kürkli bitli kirpi. Erkek kürkli bitli kirpi, dişi kürkli bitli kirpinin kürkünü geyindi. Dişi kürkli bitli kirpi de dişi kürkli bitli kirpinin kürkünü geyindi.
6. Bizim qapının ögünda bir çam ağacı var. Bir dalında anam oturur, bir dalında *avi*⁸ oturur. Avi anami silkdi düşürmədi, anam aviği silkdi düşürdi.
7. Bizim qapının ögünda bir söğüt ağacı var. Bir dalında avi oturur, bir dalında anam. Avi silkdi anami düşürmədi, anam silkdi aviği düşürdi.
8. Bu odayı badanalımalı mı, yoxsa bu odayı badanalımalı mı?
9. Bu öfke ile minaraların birini belime soxdum, boridur diya; qubbelarını dersan cəpıma qoydum daridur diya.
10. Degirmanı girdim, unlandı, sildim, silkindim, çıxdım.
11. El bacada bacanaxlaşur da, biz bacada bacanaxlaşamaz mıyux?
12. Ellar bacada bacanağının bacanaxlaşur da, ben bacada bacanağının bacanaxlaşmam mı?
13. El bazlamayan bazlamalanur da, biz bazlamayan bazlamalanamaz mıyux?
14. Qırx küp, qırxının da qulpi qırx küp.
15. Köpek, kötaxıdan yeddi kötax.
16. Memiş ile İbiş mehgemeye girmiş; mehgemeleşmiş mi, mehgemeleşmemiş mi?
17. Sizin semesəkül teke *çepiç*⁹ gəlmiş, bizim semesəkül

teke çepicin otunu yemiş. Bizim semesəkül teke çepiç da, vurmuş sizin semesəkül teke çepicin bacağı qırmış. Sizin semesəkül teke çepiç, gelip bizim semesəkül teke çepicin otunu yemasaydı, bizim semesəkül teke çepiç da vurup sizin semesəkül teke çepicin bacağı qırmazdı.

18. Şavşetli diyer ki: “Şavşet’ten çıxdux qırx kişi yapayalax... Ormanda üç tene Posxovli’ya rasladux, qalabalux. Odun kesmə yüzünda, aramızda niza¹⁰ çıxdı. Çekdux silahlari, onnar atdılar doşa, biz atdux boşa; onnar atdılar doşa, biz atdux boşa... Vurdux qırdux, vurdux qırdux, qaldux uca uc! Olacan tabancaları ehmızdan aldılar, qılıflar bizda qaldı. Gena biz kerli, gena biz kerli.”¹¹
19. Şu taqatukaları, taqatukaciya götür. Taqatukaci taqatukaları taqatukalamazsa, taqatukaları taqatukalatmadan geri götür.
20. Tavşan *harx*dan¹² atladı, usul baş çatladi.
21. *Yonuz*¹³ emi, bir gecədə getmiş, *Xona*’dan,¹⁴ *Xudo*’dan,¹⁵ *xarodan*¹⁶ altı put *lazut*¹⁷ almış gəlmiş.

¹⁰ Niza: Anlaşmazlıq.

¹¹ Kerli: Kârlı.

¹² Harx: Bağ, bahçe sulamak için açılmış su yolu, ark.

¹³ Yonuz: Posof yöresinde Yunus adının telaffuz şekli.

¹⁴ Xona: Ahıska’nın Adigön (Koblıyan) ilçesine bağlı, Posof sınırındaki bir köyü.

¹⁵ Xudo: Bir lâkap.

¹⁶ Xaro: Ambarlarda un ve benzeri şeyler konulan büyük kapaklı gözeler.

¹⁷ Lazut: Mısır.

⁷ Kax: Meyve kurusu.

⁸ Avi: Ayı.

⁹ Çepiç: Bir yaşındaki keçi yavrusu.